

Interpretace práva

Mgr. Martin Hapla, Ph.D.

Obsah

- 1 Pojem interpretace
- 2 Druhy interpretace
- 3 Druhy výkladu dle subjektu, který výklad podává
- 4 Obecně o metodách výkladu
- 5 Jazykový výklad
- 6 Logický výklad
- 7 Systematický výklad
- 8 Teleologický výklad
- 9 Historický výklad
- 10 Komparativní výklad
- 11 Výklad doslovný, restriktivní a extenzivní

1 Pojem interpretace

- Interpretace = udělování významu znakům.
- Existují dvě základní teorie právní interpretace analyzující ji na základě její funkce:
 - 1) **Kognitivní teorie interpretace** (funkcí interpretace je pouze objasňovat a definovat, rekonstruovat myšlenku již obsaženou v textu);
 - 2) **Explikativní teorie interpretace** (funkcí interpretace je doplňovat a obsahově obohacovat text, zejména na základě specifických hodnotových soudů interpreta).
- Je-li znakům udílen nepravdivý význam, jedná se o vadnou interpretaci.
- Rozlišujeme **dezinterpretaci** (vada je neúmyslná) a **falzifikaci** (vada je úmyslná).

1 Pojem interpretace

- Od soudcovské tvorby práva bývá interpretace odlišována na základě nauky o třech oblastech významu pojmu.
- Každý pojem má: **jádro** (zahrnuje jevy a předměty, které by každý mluvčí subsumoval pod daný pojem), **neurčitou oblast** (zahrnuje jevy a předměty, které by některý mluvčí pod daný pojem subsumoval, jiný mluvčí však ne) a oblast **mimo rozsah** (zahrnuje jevy a předměty, které by žádný mluvčí nesubsumoval pod daný pojem).
- Pokud soudce pod určitý pojem zařadí jevy a předměty spadající do neurčité oblasti, tak interpretuje. Pokud pod něj zařadí jevy a předměty z oblasti mimo rozsah pojmu nebo naopak nezařadí z oblasti jádra, tak právo tvoří.

2 Druhy interpretace

- Interpretaci můžeme rozdělit podle tří různých kritérií:

1) **Podle subjektu, který výklad podává:**

- Autentický výklad;
- Legální výklad;
- Oficiální výklad;
- Doktrinální výklad;
- Výklad orgánu aplikujícího právo;
- Výklad při uplatnění kasačního principu;
- Výklad vyšších soudů.

2) **Podle metody výkladu:**

- Jazykový výklad;
- Logický výklad;
- Systematický výklad;
- Teleologický výklad;
- Historický výklad;
- Komparativní výklad.

2 Druhy interpretace

3) Podle rozsahu výkladu:

- Doslovný výklad;
- Restriktivní výklad;
- Extenzivní výklad.

3 Druhy výkladu dle subjektu, který výklad podává

- **Autentický výklad:** Tento druh výkladu podává ten, kdo interpretovanou právní normu vydal. V zásadě platí, že je právně závazný pouze v tom případě, kdy je obsažen v témže nebo jiném právním předpisu (např. ve formě definiční normy).
- § 8 ABGB:
„Jedině zákonodárce je oprávněn vyložit zákon způsobem obecně závazným. Takového výkladu musí být užito na všechny dosud nerozhodnuté právní případy, pokud zákonodárce nedodá, že jeho výkladu nemá být užito při rozhodování o případech, jejichž předmětem jsou úkony a práva, které byly učiněny a která byla uplatněna dříve, než k výkladu došlo.“
- **Legální výklad:** Jedná se o právně závazný výklad, k němuž je právní normou zmocněn někdo, kdo interpretovanou právní normu nevydal.

3 Druhy výkladu dle subjektu, který výklad podává

- Čl. 5 odst. 1 ústavního zákona č. 91/1991 Sb., o Ústavním soudu České a Slovenské Federativní republiky:
„Ústavní soud podává výklad ústavních zákonů Federálního shromáždění, je-li věc sporná. Podmínky stanoví zákon Federálního shromáždění.“
- **Oficiální výklad:** Tento druh výkladu podává nadřízený subjekt pro subjekty, které mu jsou podřízené (obvyklé zejména v rámci soustavy správních úřadů). Děje se tak zpravidla formou normativních nebo individuálních interních instrukcí.
- **Doktrinální výklad:** Tento druh výkladu podávají právní vědci (v monografiích, komentářích k právním předpisům, učebnicím apod.) a nemá právní závaznost.

3 Druhy výkladu dle subjektu, který výklad podává

- Někteří autoři dále rozlišují i:
- **Výklad orgánu aplikujícího právo:** Tento druh výkladu je obsažen v odůvodněních soudních nebo správních rozhodnutí. Je právně závazný inter partes – tedy pro účastníky daného řízení.
- **Výklad při uplatnění kasačního principu:** Jedná se o vázanost nižšího soudu v odůvodnění vyjádřeným právním názorem soudu vyššího. Jeho výklad je právně závazný opět jen pro konkrétní, řešený případ.
- **Výklad vyšších soudů:** Nemá absolutní právní závaznost. Může se jednat nejen o judikaturu, ale např. i o stanoviska Nejvyššího soudu ČR apod.

4 Obecně o metodách výkladu

- Existuje více třídění výkladových metod.
- V rámci kontinentálního právního systému dosáhlo největšího významu třídění, které provedl Friedrich Carl von Savigny.
- Savigny definuje výklad jako „rekonstrukci myšlenky obsažené v zákoně“. Rozlišuje čtyři prvky výkladu:
 - 1) **Gramatický** (jeho předmětem je slovo, usiluje o objasnění zákonitostí jazyka, který zákonodárce používá);
 - 2) **Logický** (usiluje o objasnění logického poměru, v němž vůči sobě stojí jednotlivé části myšlenky);
 - 3) **Historický** (usiluje o objasnění toho, co měl přijatý zákon přidat k původní právní úpravě);
 - 4) **Systematický** (usiluje o objasnění vnitřní souvislosti spojující všechna právní pravidla a instituty do velké jednoty).

4 Obecně o metodách výkladu

- V současnosti někteří autoři ztotožňují Savignyho logický výklad s teleologickým výkladem.
- Savigny dále zdůrazňoval, že se nejedná o čtyři způsoby výkladu, mezi kterými bychom mohli volit dle libosti, ale o čtyři různé činnosti, které musí působit společně, pokud máme dospět ke správnému výkladu.
- Kromě Savignyho třídění existují i **dvoučlenná pojetí** (vlivné zejména ve Francii).
- Zpravidla rozlišovala pouze gramatický a logický výklad, přičemž chápání druhého z nich směřovalo spíše k dnešnímu výkladu teleologickému.
- Ve většině dělení se odráží odvěký spor mezi důrazem na literu, nebo ducha zákona.
- Paulus: „*Cum in verbis nulla ambiguitas est, non debet admitti voluntatis quaestio.*“ (Není-li ve slovech žádná neurčitost, nepřipouští se otázka po vůli.)

4 Obecně o metodách výkladu

- Celsus: „*Nam prior atque potentior est mens, quam vox dicentis.*“ (Přednější a mocnější je záměr než řeč mluvčího.).
- V současné době v zásadě platí, že je na uvážení soudce, jaké výkladové metody v rámci své rozhodovací činnosti použije. Zákony pro to stanoví zpravidla jen velmi přibližná vodítka.
- § 2 NOZ:
„(1) Každé ustanovení soukromého práva lze vykládat jenom ve shodě s Listinou základních práv a svobod a ústavním pořádkem vůbec, se zásadami, na nichž spočívá tento zákon, jakož i s trvalým zřetelem k hodnotám, které se tím chrání. Rozejde-li se výklad jednotlivého ustanovení pouze podle jeho slov s tímto příkazem, musí mu ustoupit.

4 Obecně o metodách výkladu

(2) Zákonnému ustanovení nelze přikládat jiný význam, než jaký plyne z vlastního smyslu slov v jejich vzájemné souvislosti a z jasného úmyslu zákonodárce; nikdo se však nesmí dovolávat slov právního předpisu proti jeho smyslu.

(3) Výklad a použití právního předpisu nesmí být v rozporu s dobrými mravy a nesmí vést ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské cítění.“

5 Jazykový výklad

- Jazykový nebo též gramatický výklad interpretuje právní normu striktně na základě textu, vychází zejména ze struktury vět a vzájemných vztahů jejich jednotlivých částí.
- Bývá pojímán jako výchozí druh výkladu, vůči kterému se ostatní výkladové metody zpravidla vymezují.
- Pro tento výklad dále platí:
- Pokud není důvod, aby měl nějaký termín v normativním právním aktu specifický právní význam, rozumí se mu tak, jak je chápán v obecném spisovném jazyce.
- Pokud je v normativním právním aktu přítomna **legální definice** určitého termínu, rozumí se mu v jejím smyslu.
- Legální definici termínu v jednom normativním právním aktu nelze bez dalšího použít při vymezení totožného termínu v normativním právním aktu jiném.

5 Jazykový výklad

- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96:

*„Je nutno rozlišovat případy, ve kterých lze soulad ustanovení právního předpisu s ústavním pořádkem zabezpečit jeho ústavně konformní interpretací a kdy tak učinit nelze a je nutno přistoupit k jeho zrušení. **Soud přitom není absolutně vázán doslovným zněním zákonného ustanovení, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit v případě, kdy to vyžaduje ze závažných důvodů účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jenž mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku. Je nutno se přitom vyvarovat libovůle; rozhodnutí soudu se musí zakládat na racionální argumentaci.**“*

5. Jazykový výklad

- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 17.12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97:
*„Dalším naprosto neudržitelným momentem používání práva je jeho aplikace, vycházející pouze z jeho jazykového výkladu. **Jazykový výklad představuje pouze prvotní přiblížení se k aplikované právní normě. Je pouze východiskem pro objasnění a ujasnění si jejího smyslu a účelu** (k čemuž slouží i řada dalších postupů, jako logický a systematický výklad, výklad e ratione legis atd.).
Mechanická aplikace abstrahující, resp. neuvědomující si, a to buď úmyslně nebo v důsledku nevzdělanosti, smysl a účel právní normy, činí z práva nástroj odcizení a absurdity.“*

6 Logický výklad

- Logický výklad představuje jeden z tradičních druhů výkladu, ačkoliv v poslední době bývá některými autory chápán i jako součást výkladu teleologického.
- Důvodem pro to je, že mnohé z právních argumentů nemají spolehlivý logický základ, ale jsou spíše rétorické povahy. Jejich správné použití je vázáno na různé teleologické úvahy stojící v jejich pozadí.
- V rámci logického výkladu můžeme rozlišit řadu tzv. specifických argumentů právní logiky:
 - **Argumentum a contrario;**
 - **Argumentum per eliminationem;**
 - **Argumentum a simili;**
 - **Argumentum a fortiori;**
 - **Argumentum per analogiam;**
 - **Argumentum reductione ad absurdum.**

6 Logický výklad

- **Argumentum a contrario** (někdy též důkaz vyloučením): Podstatou tohoto argumentu je, že jsou-li dvě možnosti (žádná další již není) a právní předpis výslovně stanoví něco o jedné z nich, pak to neplatí pro možnost druhou.
- Výraz argumentum a contrario někdy slouží i k označení **argumentum per eliminationem**. V případě tohoto argumentu vycházíme z existence taxativního výčtu a konkrétního případu, který není podřaditelný pod žádnou z jeho položek. Per eliminationem se tedy norma na tento případ neaplikuje.
- **Argumentum a simili**: Používá se u demonstrativních výčtů. V případě tohoto argumentu sice konkrétní případ taktéž není podřaditelný pod žádnou z jednotlivých položek výčtu, avšak v některém relevantním ohledu se těmto podobá. A simili se tedy norma na tento případ aplikuje.

6 Logický výklad

- **Argumentum a fortiori:** Tento argument spočívá v úvaze, že platí-li něco o větším (silnějším, více škodlivém), pak to tím spíše platí i o menším (slabším, méně škodlivém). V rámci tohoto argumentu můžeme dále rozlišit **argumentum a maiori ad minus** (úsudek od silnějšího k slabšímu) a **argumentum a minori ad maius** (úsudek od slabšího k silnějšímu).
- **Argumentum per analogiam** (výklad podle podobnosti): Využití analogie je přípustné pouze v některých případech (je zakázáno např. v trestním právu hmotném). Dále rozlišujeme **analogia legis** (spočívá v tom, že na otázku zákonem neřešenou analogicky vztáhneme takové ustanovení zákona, které řeší otázku podobnou) a **analogia iuris** (spočívá v tom, že otázku zákonem neřešenou posuzujeme podle obecných zásad právních. Jedná se tedy o nepravou analogii).

6 Logický výklad

- **Argumentum reductione ad absurdum:** Tento argument spočívá v tom, že se určitá možnost výkladu právní normy vyloučí prostřednictvím poukazu k jeho nesmyslným důsledkům.

7 Systematický výklad

- Vychází z toho, že zkoumá postavení právní normy v systému právního předpisu, popřípadě celého právního řádu.
- Podle Jana Wintra se opírá o tyto principy:
 - **Princip hierarchie právního řádu** (vyplývají z ní derogační pravidlo Lex superior derogat legi inferiori, zásada ústavně konformního výkladu, zásada eurokonformního výkladu, zásada zákonně konformního výkladu podzákonných právních předpisů);
 - **Princip bezrozpornosti právního řádu;**
 - **Princip vyloučení redundance** (vyplývají z ní zásady nevytváření nepoužitelných a nadbytečných ustanovení, jakož i derogační pravidlo Lex specialis derogat legi generali);
 - **Princip úplnosti právního řádu** (souvisí s problematikou mezer);

7 Systematický výklad

- **Princip systematiky zákonodárství** (souvisí zejména se zákonodárcem provedeným členěním právního předpisu na jednotlivé hlavy, oddíly, paragrafy, odstavce apod.).
- **Princip doktrinálního členění právního řádu** (souvisí zejména s právními vědci provedeným členěním právního řádu na jednotlivá odvětví).
- Právní řád tedy představuje uspořádaný celek, který musí být bezrozporný. Právě jeho bezrozpornosti je dosahováno za pomoci různých derogačních pravidel:
- **Lex superior derogat legi inferiori** (tj. právní norma vyšší právní síly ruší právní normu nižší právní síly).
- **Lex posterior derogat legi priori** (tj. později stanovená právní norma ruší právní normu stanovenou dříve).
- **Lex specialis derogat legi generali** (tj. speciální právní norma ruší právní normu obecnou).

7 Systematický výklad

- Poslední z uvedených pravidel má tři vzájemně odlišné projevy:
 - 1) **Specialitu** (zvláštní norma musí ustoupit obecné);
 - 2) **Subsidiaritu** (právní norma se používá podpůrně k jiné, vyplňuje tak mezeru, která je důsledkem výslovné úpravy předmětu právní regulace zvláštní právní normou);
 - 3) **Konsumpci** (jsou-li naplněny pojmové znaky zvláštní skutkové podstaty, už se neuplatní skutková podstata obecná; jedná se o specifickou výkladovou metodu sankčních norem).

7 Systematický výklad

- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 3. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 48/95:
„V situaci, kdy určité ustanovení právního předpisu umožňuje dvě různé interpretace, přičemž jedna je v souladu s ústavními zákony a mezinárodními smlouvami podle čl. 10 Ústavy České republiky a druhá je s nimi v rozporu, není dán důvod zrušení tohoto ustanovení. Při jeho aplikaci je úkolem soudů interpretovat dané ustanovení ústavně konformním způsobem.“
(V tomto nálezu se rovněž řešila zajímavá problematika volby mezi použitím argumentum a contrario a argumentum a fortiori.)

8 Teleologický výklad

- Účel (řecky telos) můžeme charakterizovat jako „*to, kvůli čemu se něco děje.*“
- Rudolph von Jhering: „*Účel je tvůrce veškerého práva, neexistuje žádná právní věta, která by za svůj původ nevděčila nějakému účelu, tj. nějakému praktickému motivu.*“
- Tento druh výkladu usiluje o rekonstrukci účelu interpretované právní normy.
- Rekonstruovaným účelem právní normy však není záměr, který měl skutečný zákonodárce při jejím přijímání (subjektivní hledisko), nýbrž se jedná o záměr, který by měl fiktivní, ideální zákonodárce při znalosti současných společenských poměrů (objektivní hledisko). Převládá zde tedy hledisko adresáta právní úpravy nad hlediskem jejího autora.

9 Historický výklad

- Tento druh výkladu taktéž usiluje o rekonstrukci účelu interpretované právní normy. Na rozdíl od teleologického výkladu se však jedná o účel v době, kdy zákonodárce tuto právní normu přijímal.
- V rámci tohoto výkladu se zkoumá např. důvodová zpráva k danému zákonu nebo sněmovní tisky.
- Význam historického výkladu se obecně snižuje se stářím zákona, u nichž se stává vzhledem k prohlubujícím se společenským změnám vhodnějším použít teleologický výklad.
- Někteří autoři používají též pojem **objektivně historický výklad**, jehož cílem je zjistit, jakým způsobem rozuměli zákonu jeho adresáti v době, kdy byl vydán.

10 Komparativní výklad

- Tento druh výkladu je založen na zkoumání podobných právních úprav v jiných právních předpisech nebo právních řádech.
- Je vhodné komparovat pouze právní řády, které mají podobné hodnotové zakotvení.
- Má pouze podpůrnou funkci. Větší význam má při interpretaci mezinárodního nebo ústavního práva.

11 Výklad doslovný, restriktivní a extenzivní

- **Výklad doslovný:** Rozsah právní normy je stanoven adekvátně textu, v němž je vyjádřena. Tento druh výkladu by měl být pravidlem.
- **Výklad restriktivní (zužující):** Rozsah právní normy je stanoven úžeji, než jak by vyplývalo z doslovného výkladu textu.
- **Výklad extenzivní (rozšiřující):** Rozsah právní normy je stanoven šířeji, než jak by vyplývalo z doslovného výkladu textu.
- Restriktivní a extenzivní výklad by měl být uplatňován jen výjimečně a to za předpokladu, že je jeho výsledek v souladu s účelem interpretované právní normy.

Děkuji za pozornost.